

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Факультет № 3

Кафедра педагогіки та психології

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни «**ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

галузь знань – **05 Соціальні та поведінкові науки**
спеціальність – **053 Психологія**
спеціалізація – **Психолог ювенальної превенції**

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 26.08.2021 року №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 3
Протокол від 26.08.2021 року № 9

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 26.08.2021 року № 7

Розглянуто на засіданні кафедри педагогіки та психології
(протокол від 25.08.2021 № 13)

Розробники:

Доцент кафедри педагогіки та психології факультету № 3 ХНУВС,
кандидат психологічних наук, доцент – Доценко В.В.

Рецензенти:

1. Начальник кафедри психології та педагогіки гуманітарного
факультету Національної академії Національної гвардії України, кандидат
психологічних наук, доцент – Ларіонов С.О.

2. Професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3 ХНУВС,
кандидат психологічних наук, доцент – Харченко С.В.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3,0 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 8	05 Соціальні та поведінкові науки 053 «Психологія» Бакалавр психолог ювенальної превенції	Навчальний курс № 1 Семестр № 1 Вид контролю: екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання		
Лекції – 22 год;		
Семінарські заняття – 22 год;		
Самостійна робота – 46 год;		
Індивідуальні завдання:		
Реферати (тощо) – 1, семестр №1		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування у здобувачів вищої освіти теоретичних знань про становлення, розвиток і функціонування психіки на рівні тварини; підвищення психологічної компетенції в галузі знань про філо- та онтогенез психіки з метою створення необхідної основи для подальшого вивчення різноманітних галузей психології та розширення професійного світогляду майбутніх психологів.

Завдання вивчення дисципліни «Порівняльна психологія» є:

- формування теоретичних знань про закономірності розвитку психіки тварин у філогенезі;
- розгляд співвідношення вродженого й набутого в психічному розвитку тварини шляхом вивчення їх онтогенезу;
- знайомство з умовами й передумовами виникнення та розвитку психіки людини;
- підготувати здобувачів вищої освіти до практичного використання теоретичних знань дисципліни в практичній діяльності психолога.

Міждисциплінарні зв'язки: вікова психологія, загальна психологія, історія психології, психофізіологія.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- основні теоретичні поняття та положення дисципліни;
- еволюцію відносин між людиною та твариною;

- еволюцію психіки;
- основні напрямки у вивченні поведінки тварин;
- фізіологічні основи поведінки;
- види поведінки: інстинктивну, харчодобувну, комфортну, захисну, будівельну, батьківську;
- способи та методи формування поведінки у тварин;
- способи та методи навчання тварин у природних умовах та значення навчання в еволюції;
- біологічні та соціальні форми поведінки тварин;
- внутрішньовидову, територіальну, міжгрупову, невмотивовану види агресії;
- порівняльну характеристику розумової діяльності тварин різних таксономічних груп;
- порівняльний аналіз психіки людини й вищих антропоїдів;
- психотерапевтичні ефекти взаємодії людини з тваринами.

вміти:

- вільно користуватися поняттями і категоріями, що розкривають суть предмета;
- порівнювати шляхи й напрямки еволюційного процесу;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між рушійними силами та результатами еволюції;
- аналізувати біологічні передумови й передісторію зародження людської свідомості;
- характеризувати поведінку тварини та людини;
- відрізняти загальне в психіці для людини і тварини й специфічне лише для людини або лише для тварини;
- використовувати набутті знання з метою розуміння загальної природи психічного.

Програмні компетентності, які формуються при вивченні навчальної дисципліни:		
Інтегральна компетентність		Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК2	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
Спеціальні компетентності (СК)	СК1.	Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології.
	СК2.	Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

	СК4.	Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.
--	------	---

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Порівняльна психологія – наука про психіку та поведінку тварин

Порівняльна психологія – наука, що порівнює психічні процеси тварин і людини в онтогенезі і філогенезі, виявляє якісні відмінності, обумовлені соціально-історичними чинниками, розвитком трудової діяльності, громадського життя, мови і свідомості людини.

Еволюція відносин між людиною та твариною. Культ тварини в релігіях. Уявлення про поведінку тварин в XVII-XVIII століттях. Початок експериментального вивчення поведінки тварин. Роботи Ж. Бюффона і Г. Реймаурса. Вивчення поведінки тварин в XIX і початку XX сторіччя. Роботи Ч. Дарвіна, К. Ллойда - Моргана, Е. Торндайка, К. Лоренца, Н. Тінбергена, В. Вагнера, І. П. Павлова, Н. М. Ладигіної-Котс, К. Фабрі.

Тема № 2. Еволюція психіки

Проблема виникнення психіки. Концепція еволюції психіки О. М. Леонтьєва – К. Е. Фабрі.

Елементарна сенсорна психіка. Загальна характеристика нижчого та вищого рівнів елементарної сенсорної психіки. Орієнтація. Світлочутливість. Пластичність поведінки найпростіших. Сенсibiliзація.

Перцептивна психіка. Загальна характеристика нижчого, вищого та найвищого рівнів перцептивної психіки. Шляхи еволюції перцептивної психіки.

Тема № 3. Фізіологічні основи поведінки. Інстинктивна поведінка

Безумовні рефлекси. Умовні рефлекси. Зриви вищої нервової діяльності у тварин. Неврози. Нейрогуморальна регуляція поведінки.

Основні положення концепції К. Лоренца. Структура поведінкового акту. Пошукова стадія. Ключовий подразник. Фіксований комплекс дій (ФКД). Деякі фізіологічні механізми інстинктивної поведінки. Спонтанний прояв інстинктів. Виснаження рухового акту. Роль гормонів у розвитку інстинктивної поведінки. Імпринтинг. Методи вивчення інстинктів.

Ритуалізація. Агресивна поведінка. Агресія, її визначення й класифікація: внутрішньовидова, територіальна, міжгрупова, міжвидова, невмотивована агресії. Пластичність інстинктивної поведінки.

Тема № 4. Комунікації тварин

Способи комунікацій тварин. Зорова комунікація. Акустична комунікація. Ультразвукова ехолокація. Тактильна комунікація, дотик.

Хемокомунікація. Ольфакторна комунікація. Нюх. Феромони. Значення способів комунікації у деяких формах поведінки.

Мова тварин. Перша сигнальна система. Друга сигнальна система. Біологічне сигнальне поле. Навчання мавп мовам-посередникам.

Тема № 5. Розумова діяльність. Елементарне мислення

Мислення й інтелект. Визначення мислення й інтелекту людини. Мислення людини й розумова діяльність тварин.

Експериментальний підхід до вивчення розумової діяльності. Когнітивні (пізнавальні) процеси тварин. Методи вивчення когнітивних процесів тварин. Використання диференційованих умовних рефлексів для оцінки когнітивних здібностей тварин. Просторове навчання. Сучасна теорія «когнітивних карт». Метод навчання в лабіринтах. Конструктивна діяльність мавп. Інтелектуальна поведінка шимпанзе поза експериментами.

Порівняльне вивчення розумової діяльності тварин різних таксономічних груп за допомогою методик, розроблених Л. В. Крушинським. Проблема інтелекту тварин. Значення розумової діяльності у поведінці тварин.

Тема № 6. Навчання. Формування поведінки тварин

Основні складові поведінки. Поведінковий акт. Інстинкти. Навчання. Класифікації форм навчання. Неасоціативне навчання. Асоціативне навчання. Когнітивні процеси: латентне навчання; вибір за зразком. Навчання, засноване на уявленнях про простір; порядок стимулів; час, числа.

Експериментальне вивчення умовнорефлекторної діяльності. Класичні умовні рефлекси. Інструментальні умовні рефлекси (або навчання методом проб і помилок). Метод послідовного наближення або формування поведінки. Дресирування: наштовхування, стадія відпрацьовування, стадія зміцнення.

Навчання тварин у природних умовах. Натуральні умовні рефлекси. Імпринтинг. Опосередковане, або імітаційне навчання. Облігатне навчання. Факультативне навчання. Роль навчання в еволюції.

Формування бажаної поведінки у собаки. Використання собак у діяльності правоохоронних органів.

Тема № 7. Біологічні та соціальні форми поведінки тварин

Складні форми поведінки, пов'язані з харчуванням. Симбіози. Комфортна поведінка її визначення й типи. Захисна поведінка. Роль агресії у взаєминах тварин, у підтримці структури співтовариства.

Співтовариства тварин. Структура співтовариства й механізми її підтримки. Ритуалізація поведінки. Ритуали й демонстрації. Ієрархія. Роль територіальності у встановленні ієрархії. Системи ієрархії. Зміна ієрархії. Одиночний спосіб життя. Анонімні співтовариства. Агрегації, або скупчення. Індивідуалізовані співтовариства. Ієрархія ролей і «поділ праці» в соціальних угрупованнях. Основні принципи побудови популяції. Інтенсивне

використання простору. Осілість. Індивідуальна ділянка. Кочовий спосіб життя. Групи, побудовані за принципом лідерства. Ватажки.

Батьківська поведінка. Турбота про потомство. Причини розмаїтості батьківської поведінки. Моногамія в птахів. Взаємодія з підростаючими дитинчатами. Захист потомства. Усиновлення чужих дитинчат. Розпад родин.

Тема № 8. Знання з порівняльної психології в психотерапії і розвиваючій роботі з дітьми

Специфіка використання тварин в психотерапевтичних цілях. Розвиваюча робота з дітьми. Підбір тварин для утримання вдома. Психотерапія домашніх тварин. Використання методу анімалотерапії (зоотерапії) у поліпшенні соціальних, емоційних, або когнітивних функцій пацієнта. Особливості і функції різних видів анімалотерапії: іпотерапії, каністерапії, дельфінотерапії, фелінотерапії, терапії рептиліями, апітерапії.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1.1. Розподіл часу навчальної дисципліни темами (денна форма навчання)

НОМЕР ТА НАЗВА НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ	КІЛЬКІСТЬ ГОДИН ВІДВЕДЕНИХ НА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ						ВИД КОНТРОЛЮ
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 1							
Тема 1 Порівняльна психологія – наука про психіку та поведінку тварин	8	2	2	-	-	4	
Тема 2 Еволюція психіки	12	4	2	-	-	6	
Тема 3 Фізіологічні основи поведінки. Інстинктивна поведінка	14	4	4	-	-	6	
Тема 4 Комунікації тварин	10	2	2	-	-	6	
Тема 5 Розумова діяльність. Елементарне мислення тварин	12	2	4	-	-	6	
Тема 6 Навчання. Формування поведінки тварин	14	4	4	-	-	6	
Тема 7 Біологічні та соціальні форми поведінки тварин	10	2	2	-	-	6	
Тема 8 Знання з порівняльної психології в психотерапії і розвиваючій роботі з дітьми	10	2	2	-	-	6	
Всього за семестр № 1:	90	22	22	-	-	46	екзамен

4.1.2. Розподіл часу навчальної дисципліни темами (заочна форма навчання) (не передбачено)

4.1.3. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1		
Порівняльна психологія – наука про психіку та поведінку тварин		
<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Як змінювалося відношення людини до тварин та уявлення людини про поведінку тварин впродовж історичного розвитку? 2. Що мали на увазі стародавні дослідники під поняттям «Інстинкт»? 3. Яке значення мали роботи Ч. Дарвіна для розвитку уявлень про психіку тварин? 4. Назвіть основні форми обожнювання тварин 5. Поясніть сучасне значення досліджень порівняльної психології та зоопсихології. Окресліть перспективи розвитку порівняльної психології. <p>Підготуйте доповідь:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Наукова спадщина О. М. Леонтьєва та К.Е. Фабрі. 2. Видатні вчені-зоопсихологи 		<p>Основна: 1, 2, 3, 4</p> <p>Допоміжна: 1, 5, 6, 7</p> <p>Інтернет-ресурси: 4</p>
Тема № 2		
Еволюція психіки		
<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні етапи розвитку психіки живих організмів в еволюції. 2. Представники яких таксономічних груп тварин мають нижчий рівень елементарної сенсорної психіки? 3. Представники яких таксономічних груп тварин мають вищий рівень елементарної сенсорної психіки? 4. Загальна характеристика нижчого рівня розвитку перцептивної психіки. 5. Загальна характеристика вищого та найвищого рівнів розвитку перцептивної психіки. 6. Порівняйте психіку людини з психікою вищих антропоїдів. 		<p>Основна: 1, 2, 3, 4</p> <p>Допоміжна: 1, 3, 5, 6, 7</p> <p>Інтернет-ресурси: 4, 7, 8</p>
Тема №3		
Фізіологічні основи поведінки. Інстинктивна поведінка		
<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризуйте внутрішні механізми інстинктивних дій. 2. Опишіть сутність різних видів інстинктів та наведіть приклади 3. Яке значення гормонів у розвитку інстинктивної поведінки? 4. Порівняйте між собою батьківський (материнський) інстинкт тварин і людей? 5. Причини виникнення неврозів у тварин. Їх профілактика. 6. Яке значення інстинктивної поведінки в поведінці й еволюції тварин? 		<p>Основна: 1, 2, 3, 4</p> <p>Допоміжна: 1, 3, 4, 5, 6, 7</p> <p>Інтернет-ресурси: 5, 6, 7, 8</p>

<p align="center">Тема № 4 Комунікації тварин</p>		
	<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Яке значення має комунікація для деяких форм поведінки тварин? 2. Що таке мова тварин? Як спілкуються тварини різних таксономічних груп? 3. Види комунікацій у тваринному світі 4. Порівняйте між собою мову тварин і людей. 5. Як відбувається навчання мавп мовам – посередникам? 	<p>Основна: 1, 2, 3, 4 Допоміжна: 1, 4, 5, 7 Інтернет-ресурси: 2, 5, 6, 8</p>
<p align="center">Тема №5 Розумова діяльність. Елементарне мислення</p>		
	<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. На думку психологів, які основні критерії зачатків мислення у тварин? 2. Що таке розумова діяльність тварин за визначенням Л.В. Крушинського? 3. Яка роль канону Ллойда - Моргана у вивченні розуму тварин? 4. Які вимоги повинні задовольняти тести на визначення рівня розумової діяльності у тварин? 5. Розкрийте основний психологічний сенс гри тварин 6. Доведіть, що імпринтинг є навчінням а не інстинктом 	<p>Основна: 1, 2, 3, 4 Допоміжна: 1, 2, 3, 5, 6, 7 Інтернет-ресурси: 2, 3, 7, 8</p>
<p align="center">Тема №6 Навчання. Формування поведінки тварин</p>		
	<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Що таке індивідуально-пристосувальна діяльність тварин? 2. Що вивчають за допомогою методу навчання в лабіринті? 3. Пристосування до дії яких факторів середовища забезпечує інстинкт? 4. Пристосування до дії яких факторів середовища забезпечує навчіння? 5. Пристосування до дії яких факторів середовища забезпечує розумова діяльність? 6. Дайте порівняльну характеристику інстинкту, навчінню та розумовій діяльності тварин. 7. Які особливості поведінки домашніх собак сформувалися на основі мисливської поведінки вовків? <p>Підготуйте доповідь: Фактори, що впливають на розумову діяльність тварин</p>	<p>Основна: 1, 2, 3, 4 Допоміжна: 1, 2, 5, 6, 7 Інтернет-ресурси: 2, 3, 7, 8</p>

<p align="center">Тема №7 Біологічні та соціальні форми поведінки тварин</p>		
	<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Охарактеризуйте захисну поведінку тварин. 2. Чому гібриди вовків і собак виявляються боягузливими? 3. Навіщо тварини об'єднуються в групи? 4. Що таке індивідуальна та видова дистанції? 5. Які основні тенденції в еволюції агресивної поведінки? 6. На які групи можна розділити ритуали й демонстративні акти поведінки, що проявляють тварини в конфліктних ситуаціях? 7. Яким чином із груп виділяються особини-лідери? 	<p>Основна: 1, 2, 3, 4</p> <p>Допоміжна: 1, 5, 7</p> <p>Інтернет-ресурси: 2, 5, 6, 8</p>
<p align="center">Тема №8 Знання з порівняльної психології в психотерапії і розвиваючій роботі з дітьми</p>		
	<p>Дайте відповіді на запитання:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дайте характеристику основним різновидам зоотерапії. 2. Що є основним діючим фактором іпотерапії? 3. Перелічіть лікувальні фактори зоотерапії. 4. Використання методу анімалотерапії в роботі з дітьми з особливими потребами 5. Домашні тварини - психотерапевти 	<p>Основна: 1, 2, 3</p> <p>Допоміжна: 1</p> <p>Інтернет-ресурси: 1</p>

5. Індивідуальні навчально-дослідні завдання

5.1.1. Теми рефератів

1. Культ тварин в релігіях світу.
2. Історія становлення порівняльної психології.
3. Видатні вчені-зоопсихологи.
4. Українські міфи, легенди і перекази про тварин та особливості їх поведінки.
5. Пам'ятники тваринам: тварини на службі у людини.
6. Феномен «Мауглі»: взаємозв'язок біологічного та соціального у процесі розвитку і становлення психіки людини
7. Інстинкт: історія вивчення.
8. Теорія К. Лоренца про розвиток інстинктів.
9. Концепція О.М. Леонтьєва про еволюцію психіки.
10. Нейрогуморальна регуляція поведінки тварин.
11. Імпринтинг і його значення у формуванні різних форм поведінки
12. Розумова діяльність тварин.
13. Методи вивчення елементарного мислення тварин.
14. Способи комунікацій у тварин.
15. Дресирування тварин.
16. Формування бажаної поведінки у собаки
17. Симбіози у світі тварин.
18. Будівельна діяльність мурах, птахів та ссавців.
19. Типи співтовариств тварин.

20. Агресія – добро чи зло?
21. Неасоційоване навчання і його значення для поведінки тварин.
22. Інтелект людиноподібних мавп і методи його вивчення.
23. Територіальні і захисна поведінка тварин.
24. Ритуалізація агресивності в співтовариствах тварин.
25. Соціальні форми поведінки тварин.
26. Особливості взаємин тварин, ведучих кочовий спосіб життя.
27. Особливості взаємин тварин, ведучих поодинокий спосіб життя.
28. Еволюція батьківської поведінки тварин.
29. Поведінка суспільних комах.
30. Зміна ієрархії в співтовариствах тварин
31. Навчання вищих мавп мовам - посередникам.
32. Тварини на службі в поліції
33. Прикладне значення порівняльної психології.
34. Таємниці природи: домашні тварини - психотерапевти.
35. Таємниці природи: домашні тварини - екстрасенси.
36. Альтруїзм та егоїзм у поведінці тварин
37. Основи біоетики і поведінка людини
38. Життя тварин у великих містах
39. Використання методу анімалотерапії в роботі з дітьми з особливими потребами
40. Особливості різних видів анімалотерапії

5.1.2. Теми курсових робіт (не передбачено)

5.1.3. Теми наукових робіт (не передбачено)

6. Методи навчання

Метою лекційного курсу є засвоєння здобувачами вищої освіти сучасних знань про становлення, розвиток і функціонування психіки на рівні тварини; підвищення психологічної компетенції в галузі знань про філо- та онтогенез психіки з метою створення необхідної основи для подальшого вивчення різноманітних галузей психології та розширення професійного світогляду майбутніх психологів.

Аудиторні заняття проводяться у формі лекцій та семінарських занять.

Самостійна робота за кожною темою передбачає вивчення:

- теоретичних положень про закономірності розвитку психіки тварин у філогенезі;
- уявлень про еволюцію психіки і становлення свідомості людини;
- розгляд співвідношення вродженого й набутого в психічному розвитку тварини шляхом вивчення їх онтогенезу

- теоретичних знань дисципліни значущих для практичної діяльності психолога.

Індивідуальна робота передбачає підготовку доповідей, виконання наукових робіт у вигляді рефератів.

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль (екзамен)

1. Науки, що вивчають поведінку й психіку тварин: зоопсихологія, етологія, порівняльна психологія. Їх методологічні розходження.
2. Практичне значення порівняльної психології для психологів
3. Історія становлення науки про поведінку тварин.
4. Видатні вчені-дослідники психіки тварин.
5. Біхевіористський, етологічний та фізіологічний підходи до вивчення поведінки тварин.
6. Філогенетичний, онтогенетичний і функціональний методи вивчення поведінки й психіки тварин.
7. Канон Ллойда - Моргана.
8. Суть концепції еволюції О. М. Леонтьєва – К. Е. Фабрі.
9. Дайте характеристику нижчому рівню розвитку елементарної сенсорної психіки.
10. Дайте характеристику вищому рівню розвитку елементарної сенсорної психіки.
11. Дайте характеристику нижчому рівню розвитку перцептивної психіки.
12. Дайте характеристику вищому рівню розвитку перцептивної психіки.
13. Дайте характеристику найвищому рівню розвитку перцептивної психіки.
14. Порівняйте психіку людини з психікою вищих антропоїдів.
15. Класифікація інстинктів.
16. Імпринтинг, його характеристика та значення в житті тварини.
17. Біологічне значення інстинкту.
18. Основні положення концепції поведінкового акту К. Лоренца.
19. Структура поведінкового акту.
20. Зриви вищої нервової діяльності у тварин. Неврози.
21. Нейрогуморальна регуляція поведінки.
22. Ритуалізація поведінки у тварин
23. Агресивна поведінка тварин
24. Види навчання тварин.
25. Значення раннього досвіду. Чутливі періоди в розвитку тварин.
26. Спадкоємна схильність до певних видів навчання.
27. Розумова діяльність тварин.
28. Порівняльне вивчення розумової діяльності тварин різних таксономічних груп
29. Світоглядне значення проблеми комунікації тварин.

30. Канали комунікації тварин і людини. Міжвидова комунікація.
31. Навчання мавп мовам-посередникам.
32. Територіальні конфлікти. Напад і втеча. Демонстрація погрози. Заспокоїливі демонстрації.
33. Зміщена агресія. Переадресована агресія.
34. Фрустрації. Стрес. Експериментальні неврози.
35. Класифікація навчання. Звикання. Умовні рефлекс першого роду. Проби й помилки. Латентне навчання. Інсайт-навчання.
36. Характеристики асоціативного навчання: збіг, повторення, генералізація й диференціювання, підкріплення, згасання.
37. Дресирування: наштовхування, стадія відпрацьовування, стадія зміцнення.
38. Використання тварин у діяльності правоохоронних органів.
39. Комфортна поведінка її визначення й типи
40. Переваги життя в групі. Соціобіологія.
41. Розмаїтість співтовариств.
42. Територія й ієрархія домінування. Мінливість структури співтовариства.
43. Соціальна організація приматів.
44. Батьківська поведінка. Турбота про потомство.
45. Групи, побудовані за принципом лідерства. Ватажки.
46. Самосвідомість у тварин. Емоції. Свідомість і відчуття страждання.
47. Порівняльна психологія в практичній діяльності психологів.
48. Порівняльна психологія у практичній діяльності працівників поліції.
49. Специфіка використання тварин в психотерапевтичних цілях.
50. Використання методу анімалотерапії (зоотерапії) у поліпшенні соціальних, емоційних, або когнітивних функцій пацієнта.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль. Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути: екзамени; тести; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти (далі – здобувач) знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національної

системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські; самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, підготовка рефератів, публікацій, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} = \left(\frac{\text{Результат навчальних занять за семестр} + \text{Результат самостійної роботи за семестр}}{2} \right) * 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. ***Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (заліку, екзамену) обов'язкова.*** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (залік, екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на

підсумковому контролю (екзамені, заліку).

$$\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \text{Загальна кількість балів (перед підсумковим контролем)} + \text{Кількість балів за підсумковим контролем}$$

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (екзамен, залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівника.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

$$\text{Підсумкові бали навчальної дисципліни} = \frac{\text{Підсумкові бали за поточний семестр} + \text{Підсумкові бали за попередній семестр}}{2}$$

Вимоги до здобувачів стосовно засвоєння змісту навчальної дисципліни, а саме: кількість оцінок, яку він повинен отримати під час аудиторної роботи, самостійної або індивідуальної роботи:

Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 3 позитивних оцінок	Підготувати реферат та конспект за темою самостійної роботи.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
97 – 100	Відмінно («зараховано»)	А	„Відмінно” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
94 – 96			
90 – 93			
85 – 89	Добре («зараховано»)	В	„Дуже добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома - трьома незначними помилками.
80 – 84			

75 – 79		C	„Добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
70 – 74	Задовільно («зараховано»)	D	„Задовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний не повністю , але прогалини не несуть істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань, містять помилки , робота з трьома значними помилками.
65 – 69			
60 – 64		E	„Достатньо” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконані , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
40 – 59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	„Умовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
21 – 40			
1 – 20		F	„Безумовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

10. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Губко О. Т. Основи зоопсихології : навч. посіб. К. : Світогляд, 2006. 190 с.
2. Доценко В. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія : навч. посіб. ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2011. 254 с.
3. Доценко В.В. Зоопсихологія : навч. посіб. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. 240 с.
4. Москалець В.П. Зоопсихологія і порівняльна психологія : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2021. 200 с.

Допоміжна:

1. Ільєнко М. М., Савелюк Н. М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2017. 207 с.

2. Зорина З. А., Полетаева И. И. Элементарное мышление животных : учеб. пособие. М. : Аспект-Пресс, 2007. 320 с.
3. Павлов И. П. Мозг и психика: избранные психологические труды. – М. : Изд-во Моск. психолого-социального ун-та, 2008. 360 с.
4. Прайор К. Не рычите на собаку! О дрессировке животных и людей. М. : Селена-плюс, 2013. 288 с.
5. Туриніна О. Л., Сердюк Л. З. Порівняльна психологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2005. 228 с.
6. Фабри К. Э. Основы зоопсихологии : учебник для студ. высших учебных заведений, обучающихся по специальностям «Психология», «Биология», «Зоология» и «Физиология». 3-е изд. М. : Учебно-методический коллектор «Психология», 2001. 464 с.
7. Шевців М. В., Філоненко М. М. Зоопсихологія з основами етології : підручник. Київ : ЦУЛ, 2013. 242 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Анімалотерапія – лікування тваринами: види, особливості, протипоказання URL: <https://medicalanswers.com.ua/korysni-porady/animaloterapiya-likuvannya-tvarynamy-vydy-osoblyvosti-protypokazannya/>
2. Гудолл Дж. URL: http://wikipedia.org/wiki/Гудолл_Джейн
3. Крушинский Л. В. Биологические основы рассудочной деятельности: Эволюционный и физиолого-генетический аспект поведения URL: <http://www.x-books.com.ua/catalogue.php?gen=53&aut=18045&id=53528>.
4. Леонтьев А.Н. Эволюция психики : избр.психол.тр. URL: <https://padaread.com/?book=30034>.
5. Лоренц К. Человек находит друга. URL: <https://www.litmir.me/bd/?b=18063>.
6. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло»). URL: https://royallib.com/book/konrad_lorents/agressiya_tak_nazivaemoe_zlo.html.
7. Теорія умовних рефлексів І.П. Павлова і її значення для досліджень механізмів поведінки. URL: https://stud.com.ua/156636/meditsina/teoriya_umovnih_refleksiv_pavlova_znachennya_doslidzhen_mehanizmv_povedinki
8. Хорн Г. Память, импринтинг и мозг. URL: https://www.koob.ru/horn_gabriel/memory_imprinting.